

TANULMÁNYOK

IN MEMORIAM GEORGE DEVEREUX**Benjamin Kilborne*¹

1

George Devereux 1985. május 28-án távozott a Nagy Vízvásztó mögé. Halála jelentős veszteség volt a pszichoanalízisben és a pszichológiai antropológiában. Megdöbbenően nagy tudású, briliáns, kreatív és nehéz ember volt – számos történet keringett róla, amelyben nevetésesnek vagy fantasztikusnak állították be. Akik közelebről ismerték, nyilván tudták, Szent Györgynek (Saint George) megvannak a maga legyőzendő sárkányai; akár feleségek, ellenségek, kritikák formájában, akár belső démonjai képviselőként. Mindemellett a tőle származó és a róla szóló történetek mögött találkozhatunk mind a tragédiával, mind a zsenialitással.

George Devereux-nak két neve, két vallása, öt elmélete és számos házassága volt. Még így sem érezte igazán, hogy megtalálta a helyét a Nap alatt. Küldetése egyszerre volt fizikai, intellektuális és spirituális. Hontalanság-érzetétől hajtva utolsó éveiben rengeteg nehézséget vállalt, hogy elintézzze majdani hamvasztását: kívánsága szerint hamvait Franciaországból Arizonába, Parkerbe – egy mohave indián temetkezési

---

* Eredetileg megjelent: In: *The Psychoanalytic Study of Society*, Vol. 12. *Essays in honor of George Devereux*. Eds. L Bryce Boyer, Simon A. Grolnick. The Analytic Press, 1988, pp. xi-xxiv.

¹ A tanulmány elkészülését mérhetetlenül segítette számos kollégám és barátom nagylelkű kritikája, akiknek ezért nagyon hálás vagyok: Bryce Boyer, Melford Spiro és Robert J. Stoller.

helyre – szállították, ahol rituális mohave indián temetés során adták meg neki a végtisztességet.

Magyar családból származik, gyermekkorában szülővárosát megszállták a románok. Először koncert-zongoristaként képzelte el jövőjét, később Walter Piston mellett tanult zeneszerzést. Tizenéves kora vége felé elhagyta hazáját, és Párizsba ment, ahol Marie Curie-től tanult fizikát. Teller Ede, az ismertté vált fizikus, első unokatestvére. Devereux nem volt fizikus alkat, bár elméleti fizika tanulmányai mély nyomot hagytak későbbi munkásságán is. Komolyan megbetegedett Párizsban, hónapokig kezelték kórházban, majd hosszasan lábadozott. Egy könyvkiadónál kezdett dolgozni, és mikor már elég jól volt, egyetemi karrier után nézett. Aztán egy téli szombat délutánon találkozott Marcel Mauss-szal, az École Pratique des Hautes Etudes tanárával, és meggyőzte, vegyen fel még egy diákot maga mellé. Valamikor 1932-ben a zsidó családba született Devereux kikereszteltelődött katolikussá, nevét pedig Dobórol Devereux-ra változtatta, így vált teljesen franciává.

Párizsban Mauss és Lucien Levy-Bruhl tanítványa volt. Levy-Bruhl egyébként erősen alábecsülik, jelentős filozófiai, episztemológiai, társadalomtudományi- és történeti munkássága újraértékelést érdemel; csakúgy, mint könyvei a nem-európai gondolkodási formákról, hiedelmekről és logikáról (primitív mentalitásról). Mindkét mentora alapvetően és mélyen hatással volt Devereux-ra, mindketten bátorították az Egyesült Államokba költözésre. Megszervezték neki, hogy a berkeley-i egyetemen Kroeber mellett végezhesse doktori tanulmányait. Így aztán Devereux Kroeber vezetésével kezdett terepmunkába a mohave indiánokkal, szoros és tartós kötődéseket kialakítva velük – bár közben nem volt felhőtlen a viszonya Kroeberrel. Az indiánokkal való kapcsolatának mélységét tanúsítja, hogy hamvait a hagyományos mohave temetőben, Parkerben helyezték nyugalomra.

Talán részben azért kezdett pszichoanalitikus képzést keresni, mert nem fogadták el antropológusként a tudományos életben. Karl Menninger hívta magához Topekába, a Menninger klinikára – ebben az időben ez volt a világon az egyik legelevenebb hely, ahol nyitottak voltak a pszichoanalitikus, vagy pszichoanalitikus irányultságú kreatív kutatásokra. Az ötvenes és hatvanas években George New Yorkban dolgozott pszichoanalitikusként.

Devereux közel 150 tanulmányt és legalább féltucat könyvet írt, a pszichológiai antropológia egyik nagy úttörőjévé vált, amikor úgy döntött, ismét Franciaországba költözik, és az antik görög és latin kultúrárt

fogja tanulmányozni (klasszika filológusként fog dolgozni). Görögül tanult és Párizsba költözött, ahol elfoglalta első tartós egyetemi állását az École Pratique-on. Tehát Devereux-t küldetése visszavezette ugyanarra az egyetemre, ahol Mauss tanított, hazatérése után szombat délutánonként találkoztak szemináriumain, ugyanazon a napon és időben, mint amit Mauss választott. Továbbá, „hazatérésének” öröme az antik görögöket kezdte tanulmányozni – Mauss ennek mindig is mestere volt, Devereux-t pedig korábban nem érdekelte a téma. Sok-sok évvel azután, hogy elkezdte klasszika tanulmányait, E. R. Dodds és mások meghívták Oxfordba, az All Souls College-be ösztöndíjasként, egy évre – minden költségét fizették.

2

A következő oldalakon összegyűjtöm azokat a részleteket, amelyek véleményem szerint összekapcsolják az embert és eredményeit – igyekszem hűségesen követni Devereux gondolatait a (személyes, kulturális, egyetemes) szorongás minden tudományterületen megmutatkozó fontosságáról. Devereux felismerte, hogy azért volt képes megírni, amit megírt, mert magyar emberként Franciaországban és az Egyesült Államokban élt – tudta, hogy amit ír, kinyilatkoztatása annak, amivé vált – és amivé nem tudott válni.

Sokmindent mondhatunk Devereux kíváncsiságának természetéről, sokmindent mondhatunk az általa vizsgált problémákról, melyeket tanulmányok százaiban tett közzé. Én most az *A szorongástól a viselkedéstudományi módszerig* című 1967-es könyvét veszem alapul, amely leginkább megalapozta Devereux nem múló hírnevét; a társadalomtudományok, az antropológia és a pszichoanalízis területén egyaránt. Ahhoz, hogy valóban megértsük e könyv üzenetét, szükséges, sőt, elengedhetetlen (összes írása közül itt a legfontosabb), hogy bepillantsunk George személyes világába. Nem véletlenül ajánlja École Pratique-beli mentorának, Marcel Mauss-nak a könyvet.

A könyv központi gondolata egyszerű: a humán tudományok nem fognak még megközelítőleg sem megbízhatókká válni addig, amíg annak művelői be nem látják, milyen szerepet játszanak elméleteikben és tudományos tevékenységükben saját fantáziáik és szorongásaik. Devereux szerint a tudattalan folyamatok befolyással vannak a tudományos törekvésekre, a vizsgálandó anyag megválasztásánál és a terepmunka alapjául